

Sententia Aristotelis de compositione corporum

e materia et forma in ordine physico et metaphysico
in elementis terrestribus considerata.

Dr. Franciscus Šanc S. I.

Quo sensu forma totalis vel quidditas incorruptibilis sit, Aristoteles comparatione quidditatum cum numeris declarat²⁴⁶: „ὅσπερ οὐδ' ἀπ' ἀριθμοῦ ἀφαιρεθέντος τινός ἢ προστεθέντος, ἐξ ὧν ὁ ἀριθμὸς ἐστίν, οὐκέτι ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς ἐστίν ἀλλ' ἕτερος, καὶ τοῦλάχιστον ἀφαιρεθῆναι ἢ προστεθῆναι, οὕτως οὐδὲ ὁ ὁρισμὸς οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι οὐκέτι ἐστὶ ἀφαιρεθέντος τινός ἢ προστεθέντος“.

(»Sicut nec numerus idem manet sed alius est, si quid subtrahitur aut additur, ex quibus numerus est, etiamsi minimum est quod subtrahitur aut additur; ita nec definitio neque quidditas iam erit, si quid subtrahatur aut additum fuerit.«)

Eodem sensu ac numerus etiam quidditas est incorruptibilis, neque plus et minus admittit, sed in indivisibili est²⁴⁷: „ὅσπερ οὐδὲ ὁ ἀριθμὸς ἔχει τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐδ' ἢ καὶ τὸ εἶδος οὐσία, ἀλλ' εἴπερ, ἢ μετὰ τῆς ὕλης“.

(»Sicut nec numerus habet plus et minus, neque quae secundum speciem est substantia; si quae autem habet, est illa quae cum materia est.«)

Non potest quisquam fieri magis aut minus homo, sicut nec numerus quaternarius magis aut minus quaternarius fieri potest; ille autem qui est homo, maior aut minor fieri potest.

Etiam forma totalis abstracta est actus, nam quidditas est, quidditas autem actus est, sicut patet ex eo, quod opponitur materiae et potentiae. Ideo quidditas alicuius subiecti ratio est, cur illud subiectum actu sit: οὐδὲν γὰρ ἐστίν αἰτιον ἕτερον τοῦ τῆν δυνάμει σφαῖραν ἐνεργεῖα εἶναι σφαῖραν, ἀλλὰ τοῦτ' ἦν τὸ τί ἦν εἶναι ἐκατέρω²⁴⁸. Met. H, 6, 1045 a 31—33.

(»Nihil enim aliud ratio est, cur potentia pila sit actu pila, nisi quidditas utriusque.«)

Neque tamen id valet de quidditate abstracta ut abstracta; nam quidditas abstracta ut abstracta non est nisi in mente abstrahente, quidditas autem quae ita in mente exprimitur, est identica cum illo subiecto particulari, cuius est²⁴⁸: „πότερον δὲ ταῦτὸν ἢ ἕτερον τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ἕκαστον, σκεπτέον“.

(»Utrum autem idem sit an aliud quidditas et singulare, videndum.«)

²⁴⁶ Met. H, 3: 1043 b 36 — 1044 a 2.

²⁴⁷ ib. 1044 a 9—11.

²⁴⁸ Met. Z, 6: 1031 a 15—16.

Atque hac inquisitione peracta ita respondet²⁴⁹: *ὅτι μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πρώτων καὶ καθ' αὐτὰ λεγομένων τὸ ἐκάστω εἶναι καὶ ἕκαστον τὸ αὐτὸ καὶ ἓν ἐστι, δῆλον*“.

(»In primis igitur et iis quae secundum se dicuntur, illud esse quod unumquodque habet, et unumquodque, idem et unum esse patet.«)

Et propterea quidditas in recto de subiecto praedicatur.

Iam sicut quidditas vel forma totalis subiecto suo totum esse confert, ita etiam unitatem, et ita etiam definitionem subiecti efficit unam²⁵⁰: *„ὁ δ' ὁρισμὸς λόγος ἐστὶν εἰς οὐ συνδέσμων καθάπερ ἡ Ἰλιάς, ἀλλὰ τῷ ἑνὸς εἶναι. τί οὖν ἐστὶν ὃ ποιεῖ ἐν τὸν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τί ἐν ἀλλ' οὐ πολλὰ, οἷον τὸ τε ζῶον καὶ τὸ δίπουν*“.

(»Definitio est oratio una non coniunctione sicut Ilias, sed eo quod unius est. Quid igitur est, quod unum facit hominem, et quare unum, non vero multa, puta animal et bipes?«)

Quam quaestionem eo solvi Aristoteles dicit, quod quidditas seipsa sit unum aliquid sicut et ens, quidditas autem cum ultimo subiecto sit identica²⁵¹: *„τὸ τί ἦν εἶναι εὐθὺς ἐν τί ἐστὶν ὥσπερ καὶ ὅν τι διὸ καὶ οὐκ ἔστιν ἕτερόν τι αἴτιον τοῦ ἐν εἶναι οὐθενὶ τούτων, οὐδὲ τοῦ ὅν τι εἶναι· εὐθὺς γὰρ ἕκαστόν ἐστιν ὅν τι καὶ ἐν τι, οὐχ ὡς ἐν γένει τῷ ὄντι καὶ τῷ ἐνί, οὐδ' ὡς χωριστῶν ὄντων παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα*“.

(»Quidditas statim unum aliquid est sicut et ens aliquid. Propterea neque quidquam aliud ratio est cuiquam ex his, cur unum sit, neque cur sit ens; statim enim unumquodque est aliquid ens et aliquid unum, non sicut in genere enti et uni, neque quasi separabilia sint praeter particularia.«)

Nam²⁵²: *„ἔστι δ', ὥσπερ εἴρηται. καὶ ἡ ἐσχάτη ὕλη καὶ ἡ μορφή ταὐτὸ καὶ δυνάμει, τὸ δ' ἐνεργεία. ὥστε ὅμοιον τὸ ζητεῖν τοῦ ἑνὸς τί αἴτιον καὶ τοῦ ἐν εἶναι· ἐν γὰρ τι ἕκαστον, καὶ τὸ δυνάμει καὶ τὸ ἐνεργεία ἐν πῶς ἐστίν*“.

(»Est, ut dictum est, et ultima materia et forma idem et potentia, alterum autem actu. Ergo simile est quaerere unius quid sit ratio et cur sit, unum enim aliquid unumquodque est, et id quod est potentia et id quod est actu unum quodammodo est.«)

Hic sensus est discursus Aristotelis: quod ens est, est unum; quidditas autem est ens, ergo etiam unum; per quidditatem vero subiectum quod illam quidditatem habet, est ens;

²⁴⁹ Met. Z, 6; 1032 a 4—6.

²⁵⁰ Met. H, 6; 1045 a 12—15.

²⁵¹ Met. H, 6; 1045 b 3—7.

²⁵² Met. H, 6; 1045 b 17—21.

ergo per quidditatem seu formam totalem subiectum est etiam unum.

40. Inde etiam patet unitatem quam forma totalis vel quidditas subiecto confert, non esse unitatem singularitatis neque universalitatis sed absolutam vel essentialem; nam quidditas qua talis aliam unitatem non habet, si intelligitur quidditas specifica, ideoque unitas individualis a forma totali specifica non est.

Unitas autem individualis, subiecto convenit ratione sui ipsius. Propterea Aristoteles dicit generatim loquendo materiam esse numerabilem²⁵³: „ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπος καὶ ὁ χρυσὸς καὶ ὅλως ἡ ἄλη ἀριθμητὴ, τόδε γὰρ τι μᾶλλον“.

(»Homo enim et aurum et generatim materia numerabilis est; est enim hoc aliquid potius« sc. quam aliud.)

42. Ex eo enim, quod ex mente Aristotelis materia numerabilis est, sequitur unitatem individuaalem quae ad numerationem requisita fuerit, in materia esse, ratione prius quam formam. Non enim hic materia ab Aristotele intelligitur prima seu de qua quidditas in recto praedicari nequit, sed ultima, de qua sc. quidditas in recto praedicatur; nam hic materia vocatur aurum et homo. Neque materiae primae, sed ultimae sive subiecta numerantur.

43. Atque ex his intelligitur etiam, quomodo et subiectum seu materia limitetur per formam, et forma per materiam. Est enim ex sententia Aristotelis materia ex se seu qua talis illimitata²⁵⁴: „καὶ δυνάμει (sc. τὸ ἀπειρόν ἐστι) ὅτιως ὡς ἡ ἄλη, καὶ οὐ κατ' αὐτό, ὡς τὸ πεπερασμένον“.

(»Et potentia sc. illimitatum est ita sicut materia, et non secundum se, sicut quod limitatum est.«)

Ergo materia quodammodo opponitur limitato, et quidem secundum se. Nam²⁵⁵: „εἶδος γὰρ οὐκ ἔχει ἡ ἄλη“.

(»Speciem namque non habet materia.«)

Materia totum esse a forma habet, si utraque intelligitur totalis; quare materia non est illimitata, ac si omne esse habeat, sed eo quod nullum esse habet praeter suum ipsius esse. Materia itaque ultima a forma totali totum suum esse ab ipsa

²⁵³ Phys. 1, 7; 190 b 24—26.

²⁵⁴ Phys. 3, 6; 207 a 26.

²⁵⁵ Phys. 3, 6; 206 b 14—15.

ratione distinctum habet atque hoc sensu a forma totali limitatur seu determinatur.

Forma vero totalis, quia in ipsa abstracto spectata subiectum non continetur, per subiectum habet, ut sit hoc aut illud.

44. Inde etiam patet, quomodo subiectum vel materia sit ratio, cur multa eiusdem speciei esse possint²⁵⁶: „*τούτοις δὴ τί αἴτιον τοῦ πολλὰ εἶναι; ἀνάγκη μὲν οὖν, ὥσπερ λέγομεν, ὑποθεῖναι τὸ δυνάμει ὄν ἐκάστω*“

(»His ergo quid ratio, cur multa sint? Necessae igitur est, sicut dicimus, supponere id quod potentia est, unicuique.«)

Nam problema esse, quomodo multa singularia esse possint, Aristoteles dicit²⁵⁷: „*ἐπὶ τῶν τόδε τι ἔχει τινὰ λόγον, πῶς πολλὰ τὸ τόδε τι, εἰ μὴ τι ἔσται καὶ τόδε τι καὶ φύσις τις τοιαύτη*“.

(»Quoad ea, quae sunt hoc aliquid, ratio quaeritur, quomodo multa hoc aliquid, nisi quid erit et hoc aliquid et aliqua natura talis.«)

Hanc igitur solutionem huius problematis Aristoteles proponit: multa eiusdem naturae vel speciei propterea esse possunt, quia hoc aliquid est identicum cum hac natura, e. g. Socrates cum natura humana, sc. realiter identicus, ratione autem distinctus, seu ut antea saepius dictum²⁵⁸: „*ἡ ἐσχατὴ ὕλη καὶ ἡ μορφή ταὐτὸ καὶ (supple τὸ μὲν) δυνάμει, τὸ δὲ ἐνεργείᾳ*“.

(»Ultima materia et forma sunt idem et [supple: alterum] potentia, alterum actu.«)

Ita enim, quia ratione distinguuntur, forma seu quidditas a materia ultima abstrahi potest, ita ut cogitetur sine subiecto et singularitate; quia autem realiter identica est ultima materia et forma, ideo de unoquoque subiecto sive ultima materia in recto seu per identitatem praedicatur.

45. Unde sequitur posse aliquo modo dici rationem, cur plura individua eiusdem speciei esse possint, esse materiam non primam, sed ultimam; accuratius autem esse dicendum: ratio, cur multa eiusdem speciei esse possint, in eo est, quod ultima materia et forma re idem, ratione autem distinctae sunt.

Quare, quaerenti cur multi homines esse possint, Aristoteles respondet: quia unusquisque homo, Socrates et Plato, est

²⁵⁶ Met. N, 2; 1089 b 15—16.

²⁵⁷ ib. 29—30.

²⁵⁸ Met. H, 6; 1045 b 18—19.

homo, neque tamen homo necessario cogitatur ut Socrates et Plato, sed abstrahendo ab omni subiecto.

Eadem igitur est ratio, cur multa individua eiusdem speciei atque cur multae species eiusdem generis esse possint: etiam species multae eiusdem generis esse possunt propterea, quia genus et species re identica, ratione autem distincta sunt.

46. Neque huic obstat, quod Aristoteles omnem numerum in aliqua quantitate constare dicit²⁵⁹: „ὁ γὰρ ἀριθμὸς πᾶς ποσὸν τι σημαίνει“.

(»Omnis enim numerus aliquod quantum significat.«)

Non enim intelligit aliquam quantitatem ab essentia vel quidditate rei realiter distinctam²⁶⁰: „εἰ μὴ ταῦτόν ἐστι τὸ τόδε καὶ τὸ ποσόν, οὐ λέγεται πῶς καὶ διὰ τί πολλὰ τὰ ὄντα, ἀλλὰ πῶς ποσὰ πολλὰ“.

(»Nisi idem est hoc aliquid et quantum, non dicitur, quomodo et cur multa sint ea quae sunt, sed quomodo multa sint quanta.«)

Hanc solutionem problematis dat, quomodo et cur multa in eadem specie et generatim multa ea quae sunt, esse possint. Notat autem²⁶¹: „πολλὰς ἔπομένει ὁ λέγων ἐναντιώσεις“.

(»Multas sustinet qui hoc dicit, contrarietates.«)

CONCLUSIO.

Articulus I. CONSPECTUS SYNTHETICUS EORUM, QUAE ANALYTICE STABILITA SUNT.

SUMMARIUM:

1. Quid materia, quid forma sit. 2. Quotuplex distinguenda sit et materia et forma. 3. Quomodo forma a materia sua distinguatur. 4. Quid forma subiecto suo sive materiae suae conferat quidve materia formae suae. 5. Quid ex eo sequatur, quod compositio ex materia et forma habetur.

Ut conspectus aliquis syntheticus habeatur eorum, quae decursu inquisitionis inventa sunt, considerandum est, quid ex mente Aristotelis respondendum sit ad illas quaestiones, quae de forma et materia ex ipsa natura rei ponuntur. Quaeritur autem: quid sit materia et forma; quotuplex et materia et forma distinguatur; quae sit distinctio inter formam eiusque

²⁵⁹ Met. N, 2; 1089 b 34.

²⁶⁰ ib. 32—34.

²⁶¹ Met. N, 2; 1090 a 1—2.

materiam; quid materia formae quidve forma materiae suae conferat; quid toti ex eo proveniat, quod ex materia et forma compositum est

1. **Materia** — *ὕλη* ex Aristotelis mente intelligitur id, quod in mutatione numero idem manet; **forma** — *μορφή* vel *εἶδος* vero id, quod in mutatione cum materia unitur aut separatur vel quo accedente aut recedente mutatio fit. Propterea materia vocatur etiam *ὑποκείμενον* — subiectum vel substratum forma autem *ἐναντίον* vel *ἐναντίωσις* — oppositum vel oppositio vel contrarietas. Ita cum ex elemento alio aliud fit, aliquid numero idem manet — materia prima, *πρώτη ὕλη*, cui contrarietates accedunt vel recedunt, quae cum prima materia elementa constituunt. Cum mixtum fit aut solvitur aut in aliud mixtum mutatur, aliquid numero idem manet — elementa, *στοιχεῖα*, quorum contrarietates ad medium reducuntur aut (in solutione) in statum normalem redeunt. Cum ab aliqua re aliquod praedicatum abstrahitur aut ei tribuitur, aliquid numero idem manet — ultima materia, *ἐσχάτη ὕλη* vel prima substantia — *πρώτη οὐσία*, cui *κατηγορίαι* — praedicata accedunt vel recedunt, quae cum ultima materia aliquam rem — *πρᾶγμα* constituunt. Cum aliquid accidentaliter mutatur, aliquid numero idem manet — *οὐσία*, essentia vel substantia.

2. Quotuplex distiguenda sit et materia et forma, ex diversitate mutationum intelligitur, quae ab Aristotele considerantur.

a) Alia est mutatio, in qua essentia ideoque etiam definitio eadem manet, sicut cum homo nonmusicus musicus fit, eadem definitio manet, sc. animal rationale. Atque haec mutatio *ἀλλοίωσις* — alteratio vel *γίγνεσθαι τι* — fieri aliquale vel secundum quid vocatur. Forma quae in alteratione accedit aut recedit, vocatur *συμβεβηκός* — accidens; illud autem cui accidens accedit sive materia vel subiectum accidentis vocatur *οὐσία* — essentia vel substantia.

b) Alia autem est mutatio, in qua essentia et definitio vel substantia non eadem manet. Atque haec mutatio vocatur *ἀπλῶς γίγνεσθαι* respective *ἀπλῶς φθείρεσθαι* simpliciter fieri vel generari respective simpliciter desinere vel corrumpi. Etiam in hac essentiali vel substantiali mutatione materia est numero eadem ante ac post mutationem, cui forma accedit aut recedit. Materia quatenus mutationi substantiali subest, proprium nomen ab Aristotele sortita non est, sed diversae enumerantur: quae in mutatione elementi alius in aliud subest, materia prima — *πρώτη ὕλη* vocatur; quae

autem in mixto inest, elementa — στοιχεῖα sunt; in composito ex diversis mixtis diversa illa mixta — μίξια materia sunt. Forma, qua accedente aut recedente mutatio substantialis fit, substantialis vocari potest, etiamsi ab Aristotele nomen hoc non accepit; neque tamen propterea substantialis vocatur, quod ipsa substantia est, sed quod substantiam vel essentiam constituit unita cum materia, ideoque etiam forma essentialis vocari potest.

c) Alia denique est illa mutatio quae eo fit, quod aliquod praedicatum a subiecto aliquo abstrahitur aut ei tribuitur; quae abstractio atque tributio mente quidem perficitur, tamen cum fundamento in re, ita ut id quod abstrahitur a subiecto aut ei tribuitur, revera subiecto conveniat per identitatem realem. Id quod abstrahitur aut praedicatur, forma aliqua est; illud autem a quo abstrahitur aut de quo in recto praedicatur et quod ipsum praedicari nequit, materia aliqua est. Atque de hac materia Aristoteles loquitur dicens materiam secundum se neque esse quid i. e. quidditatem vel essentiam vel substantiam neque quantum neque quidquam aliud ex iis quibus id quod est, determinatum est. Atque haec ab Aristotele vocatur materia ultima, cui praedicatum respondet tamquam forma ultima. Potest etiam vocari materia aut forma ut totum vel totalis, quia totum subiectum est id quod forma vel praedicatum exprimit. Etiam metaphysica vocari potest, ut a physica distinguatur, quam Aristoteles commemorat quaeque non est realiter identica cum toto. In corruptibilis quoque ab Aristotele vocatur in oppositione ad physicam, quam corruptibilem vocat. Et, quia praedicatum abstractum est a subiecto, ab Aristotele vocatur etiam forma sine materia, sc. ultima vel individuatione. Sicut forma physica distinguitur etiam metaphysica forma essentialis vel substantialis et accidentalis, prout praedicato a subiecto abstracto vel ei tributo aut essentia aut accidens eius exprimitur. Iam cum subiectum nullum praedicatum accidentale habere possit, nisi praedicatum essentiam exprimens habet, forma metaphysica vel ultima

simpliciter dicta est essentia metaphysica subiecti vel eius quidditas — τὸ τί ἦν εἶναι, quae definitione exprimitur.

3. Quomodo forma a sua materia distinguatur, ex iis quae ad quaestionem, quotuplex sit et forma et materia, responsa sunt patet. Forma physica vel corruptibilis vel illa quae non est totalis vel nonultima sive forma ut pars a sua materia, sc. physica, realiter — κατὰ πρᾶγμα distinguatur; forma vero ultima sive metaphysica vel incorruptibilis sive totalis non distinguitur realiter sed ratione tantum — λόγῳ. Nam materia et forma physica sunt subiecto diversa, quia non possunt de eodem subiecto in recto praedicari; neque enim materia physica est forma physica, neque compositum ex utraque materia physica aut forma physica est. Forma vero ultima de materia ultima in recto praedicatur ideoque sunt subiecto idem.

Hoc sensu intelligitur duplex illa et identitas et diversitas, quam Aristoteles distinguit sub respectu formae et sub respectu materiae, utramque non physicam sed metaphysicam intelligens. Alia est identitas aut diversitas κατὰ λόγον — secundum rationem, alia καθ' ὑποκείμενον — secundum subiectum. Loco λόγος adhibetur etiam εἶδος, ut²⁶²: „δεῖ τι αἰεὶ ὑποκείσθαι τὸ γινόμενον, καὶ τοῦτο, εἰ κα' ἀριθμῶ ἔστιν ἔν, ἀλλ' εἶδει γε οὐχ ἔν· τὸ γὰρ εἶδει λέγω καὶ λόγῳ ταυτὸν· οὐ γὰρ ταυτὸν τὸ ἀνθρώπων καὶ τὸ ἀμούσῳ εἶναι“.

(Necesse est semper aliquid subiectum esse, quod fiat, atque hoc, etsi numero unum est, sed specie non unum; specie enim et ratione idem dico; non enim idem est esse hominem et nonmusicum.)

Imo etiam ὄνομα — nomen adhibetur loco λόγος, e. gr.²⁶³: „ἀριθμῶ μὲν (sc. ταυτὸν) ὄν ὀνόματα πλείω τὸ δὲ πρᾶγμα ἔν.“

(Numero idem sunt ea, quorum nomina quidem plura sunt, res autem una.)

Loco ὑποκείμενον — subiectum autem plerumque dicitur πρᾶγμα — res, ut in exemplo modo allato. πρᾶγμα vocatur id, de quo aliquid praedicatur vel cui aliquid nomen tribuitur vel quod numeratur, ideoque materia; nam id quod numerabile est, esse materiam Aristoteles

²⁶² Phys. 1, 7; 190 a 14—17.

²⁶³ Topic. 1, 7; 103 a 9—10.

dicit²⁶⁴: „ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπος καὶ ὁ χρυσὸς καὶ ὅλως ἡ ὕλη ἀριθμητή, τότε γὰρ τι μᾶλλον.“

(»Homo enim et aurum et generatim materia numerabilis est, nam hoc potius est.«

Patet autem hanc materiam intelligi ultimam, quia subiecta numerantur, quae idem praedicatum habent.

Ita intelligitur, cur loco ταύτων κατὰ ηῤᾶγμα dicatur ἔν κατὰ ηῤᾶγμα et ἔν ἀριθμῶ, ut²⁶⁵: „τὸ μέσον . . . τῶ μὲν ἀριθμῶ ἔν, τῶ λόγῳ δὲ δύο.“

(»Medium . . . numero est unum, ratione autem duo.«)

A ηῤᾶγμα distinguitur eique opponitur λόγος vel εἶδος. Quae non sunt ἔν vel ταύτων κατὰ ηῤᾶγμα vel ἀριθμῶ, possunt esse ἔν vel ταύτων κατὰ λόγον vel κατ' εἶδος vel εἶδει. Viceversa quae sunt ἔν vel ταύτων ἀριθμῶ, possunt esse πλείω λόγῳ vel εἶδει.

Identitati — ταυτότης opponitur diversitas — ἕτερότης. Sicut plura possunt esse ἔν vel ταύτων κατὰ ηῤᾶγμα vel τῶ ἀριθμῶ, ita possunt simul esse ἕτερα τῶ λόγῳ — ratione distincta. Quae sunt ἕτερα τῶ λόγῳ, possunt esse vel ἔν vel πλείω τῶ ἀριθμῶ.

In omni ergo distinctione stabilienda quaeritur, utrum illa plura concreta, de quorum distinctione agitur, habeant idem subiectum de quo in recto praedicentur necne.

4. Quid forma subiecto suo sive materiae suae conferat quidve materia formae suae, ex utriusque natura vel conceptu patet.

a) Omnis forma materiae suae dat esse — εἶναι; eo enim quod subiectum aliquam formam habet, aliquid de eo praedicari potest ideoque aliquid est. Quod »esse« non intelligitur esse existentiae vel esse physicum, sed esse in ordine conceptibilitatis vel essentiae sive esse metaphysicum vel categoriale. A forma enim subiectum habet, quod huic aut illi categoriae subest. Atque sub hoc respectu formae distinguuntur substantiales et accidentales: forma dicitur substantialis, in quantum per eam subiectum ponitur in categoria

²⁶⁴ Phys. 1, 7; 190 b 24—26.

²⁶⁵ Phys. 8, 8; 262 a 20—21.

substantiae; accidentalis autem dicitur, inquantum per eam subiectum ponitur in aliqua alia categoria. Iam quia subiectum eo quod pertinet ad categoriam substantiae, simpliciter est, eo autem quod ad aliquam aliam categoriam pertinet, aliquale est: forma substantialis dat subiecto suo vel materiae »esse simpliciter — ἀπλῶς εἶναι«, forma autem accidentalis »esse aliquale — εἶναι τί vel κατὰ συμβεβηκός«. Et quia subiectum non potest habere esse accidentale, nisi habet esse substantiale, propterea esse quod confertur per formam substantialem, vocari potest »esse primum«, illud autem quod per formam accidentalem confertur »esse secundum vel secundarium«.

Atque ita etiam patet formam primario sensu intellectam esse metaphysicam vel totalem, physicam autem vel partialem esse formam secundo sensu, inquantum ad formam metaphysicam ordinatur. Utraque vere quidem subiecto dat esse ideoque vero vel proprio sensu forma est; neque tamen forma physica dat esse nisi eo quod aliquo modo ratio est, cur subiectum formam metaphysicam habeat; ideoque forma physica non nisi dependenter a forma metaphysica, forma est. Conceptus igitur formae analogus est, cuius analogatum principale est forma metaphysica, analogatum secundarium autem forma physica. Quae analogia interna attributionis in terminologia Suareziana vocanda est, sicut analogia entis.

b) Eo quod omnis forma qua talis materiae suae vel subiecto dat esse, omnis forma qua talis est actus — ἐνέργεια vel ἐντελέχεια et per eam materia actuatur. Pro diverso esse quod materiae confert, actus distinguitur eodem modo ac forma: actus physicus vel partialis vel corruptibilis et actus metaphysicus vel totalis vel incorruptibilis; actus essentialis vel substantialis vel primus et actus accidentalis vel secundus vel secundarius vel accessorius vel contingens.

c) Eadem ratione patet materiam (potentiam) per formam (actum) fieri cognoscibilem, ma-

teriam vero ex se vel qua talem esse incognoscibilem vel ignotam — *ἀγνωστος ἢ ὕλη*. Cognoscitur enim materia vel subiectum eo quod aliquod eius praedicatum sive essenziale sive accidentale abstrahitur ac iudicando tribuitur. Iam vero id quod a subiecto abstrahitur et in recto de ipso praedicatur, forma metaphysica vel ultima est. Forma igitur metaphysica per seipsam, physica autem per metaphysicam cognoscibilem reddit materiam seu subiectum.

d) Atque ita materia vel subiectum (potentia) fit etiam obiectum definitionis et scientiae. Definitur enim subiectum eo quod essentia eius vel forma metaphysica simpliciter vel primario sensu dicta — *τὸ τί ἦν εἶναι* exprimitur et explicatur. Scientia autem de subiecto aliquo habetur eo quod iudicium absolute immutabile de subiecto illo formatur; scientia enim proprio sensu intellecta et a spatio et a tempore independens atque hoc sensu universalis et necessaria et infallibilis et aeterna est. Iam vero tale iudicium et a spatio et a tempore independens illud est, cuius subiectum a spatio et tempore independens est, qualis est forma ultima vel metaphysica. Forma igitur ultima est obiectum scientiae per se, materia autem ultima per formam suam, in quantum realiter identicae sunt. De individuis definitio et scientia haberi potest, in quantum cum forma ultima realiter identica sunt; de individuis autem qua talibus neque definitio neque scientia haberi potest.

e) Eodem modo patet materiam (potentiam) ex se vel qua talem esse indeterminatam vel illimitatam — *ἀπειρον ἢ ὕλη*, determinari vero vel finiri vel limitari per formam (actum). Subiectum determinatur praedicto. Materiam igitur determinat ultima forma per se, forma autem physica per ultimam. Ita forma materiae etiam unitatem suam communicat, non individualement sed essentialem.

f) Ita etiam patet formam esse naturam vel principium activitatis et receptivitatis subiecti vel materiae.

g) A materia autem (potentia) forma (actus) habet id quod ex se non habet, sc. subiectum cuius sit vel cui esse conferat. *Forma enim alicuius subiecti est vel alicui subiecto dat*

esse. Atque ita forma (actus) per subiectum suum vel materiam suam (potentiam) aliquo modo limitatur seu terminatur vel determinatur. Non igitur limitatio illa formae per materiam (actus per potentiam) in eo consistit quod a forma (actu) aliquid separatur quod ex se habet, sed in eo quod aliquid additur, quod ex se non habet, sc. subiectum cuius sit. Forma (actus) limitatur per materiam (potentiam) non quoad comprehensionem sed quoad extensionem suam, ita ut potius huius individui vel subiecti quam alius sit. Subiecta autem qua talia seipsis differunt, atque hoc sensu unitas individualis est a materia, non a forma, intelligendo et materiam et formam ultimam.

5. Ex eo quod aliquid compositum est ex materia et forma (— intelligitur materia et forma metaphysica, physica autem solum in quantum ad metaphysicam refertur —) patet, cur admittendus sit.

a) realismus moderatus in quaestione de valore idearum universalium. Forma enim ultima a materia ultima abstrahi potest, quia ratione differunt; valorem autem realem habet, quia cum ultima materia realiter identica est, ideoque cogitando formam ultimam aliquid quod res est cogitatur. Ex eo sequitur.

b) realismus moderatus scientiae. Nam eo quod ideae universales de rebus habentur, etiam scientia, quae illis ideis utitur, de rebus est.

c) Ex eadem ratione patet posse esse plures res, quae eandem formam ultimam habeant; possunt enim ultima materia vel subiecto differre. Atque in eo continetur sententia Aristotelis de principio individuationis.

d) Ex eo quod materia et forma invicem non includunt, patet totum compositum non habere rationem sufficientem sui in seipso, sed in alio, quod ex materia et forma compositum non sit ideoque re et ratione unum est, id quod Aristoteles expressis verbis dicit:²⁶⁶

²⁶⁶ Met. A 1 8; 1074 a 33—37.

„ἄσα ἀριθμῶ πολλά, ὕλην ἔχει · εἰς γὰρ λόγος καὶ ὁ αὐτὸς πολλῶν, οἷον ἀνθρώπου, Σωκράτης δὲ εἰς. τὸ δὲ τί ἦν εἶναι οὐκ ἔχει ὕλην τὸ πρῶτον · ἐντελέχεια γάρ. Ἐν ἄρα καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῶ τὸ πρῶτον κινῶν ἀκίνητον ὄν.“

(»Quaecumque numero multa sunt, materiam habent; una enim eademque ratio multorum, ut hominis, Socrates autem unus. Quidditas autem prima non habet materiam; actus enim est. Unum igitur et ratione et numero est primum movens, quod immobile est.«)

Articulus II. SOLVUNTUR DIFFICULTATES, QUAE CONTRA DOCTRINAM ARISTOTELIS MOVENTUR.

Supposita hac explicatione sententiae Aristotelis circa materiam et formam earumque distinctionem et compositionem, substantiam in materia et sine materia, principium individuationis et multiplicationis, scientiam, universalitatem, realitatem: difficultates, quae contra systema Philosophi praesertim a Zeller²⁶⁷ et Baemker²⁶⁸ moventur, solvuntur.

1. Obiectio. Aristoteles contradicit sibi ipsi eo quod essentiam rerum semper universalem esse dicit neque tamen extra res singulares esse.²⁶⁹ »Einerseits hält er an dem sokratisch-platonischen Grundsatz fest, dass das wahre Wesen der Dinge nur in dem liege, was in ihrem Begriff gedacht wird; dieses ist aber immer ein Allgemeines. Andererseits erkennt er doch an, dass dieses Allgemeine nicht ausser den Einzelwesen dasei, und er erklärt daher diese für das Substantielle. Wie aber beide Behauptungen zusammenbestehen können, dies weiss uns auch Aristoteles nicht zu sagen.« Idem a Baemker²⁷⁰ Aristoteli opponitur.

Respondetur. Ex Aristotelis doctrina res singularis composita est ex materia et forma ultima ratione, non re, distinctis; quare si forma est substantia, etiam totum, cum quo realiter identica est, non accidens, sed substantia est.

Quod autem Aristoteles formam seu essentiam rerum semper universalem esse di-

²⁶⁷ Die Philosophie der Griechen, II. Teil 2. Abt. 4. Aufl. Leipzig 1921.

²⁶⁸ Das Problem der Materie. Münster 1890.

²⁶⁹ Zeller I. c. 348.

²⁷⁰ Baemker, I. c. 288.

cit, non intelligendum est ita, ut omnis forma vel essentia tamquam multiplicabilis cogitari debeat, sed tamquam semper et ab omnibus ut talis agnoscenda. Ex Aristotelis sententia essentia e. gr. hominis universalis est non propterea quia homines multi sunt vel esse possunt (quamquam etiam ita universalis est), sed quia semper et ab omnibus eodem conceptu seu definitione exprimi debet. Duplex sc. universalitas ex Aristotelis mente distinguenda est; universalitas essentiae alicui eo adscribitur, quod multa talia esse possunt, quo sensu etiam essentiam solis universalem esse dicit, quia etsi unus tantum sit, plures tamen esse possint. Alia autem ratio est, cur essentia aliqua universalis dicatur, quod semper et ab omnibus eodem modo concipienda et definienda est. Atque haec posterior universalitas illam priorem neque includit neque excludit, ita ut eadem aliqua essentiae universalis et simul singularis esse possit, universalis non multiplicabilitate sed constitutione, quae ab omnibus et semper eadem agnoscenda est, singularis autem eo, quod de uno tantum subiecto praedicari potest.

Id quod patet ex consideratione universalitatis, quam Aristoteles ad rationem scientiae requirit. Non enim ad rationem scientiae requirit, ut id, de quo scientia agit, multiplicabile sit. De Deo enim, quem singularem esse debere Aristoteles demonstrat²⁷¹ — *Ἐν ἄρα καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῷ τὸ πρῶτον κινεῖν ἀκίνητον* (Unum igitur et ratione et numero primum movens, quod immobile est) — scientiam eamque nobilissimam, sc. primam philosophiam, haberi diserte asserit²⁷²: *δῆλον τοίνυν ὅτι τρία γένη τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν ἐστί, φυσική, μαθηματική, θεολογική. βέλυστον μὲν οὖν τὸ τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν γένος, τούτων δ' αὐτῶν ἡ τελευταία λεχθεῖσα· περὶ τὸ τιμιώτατον γὰρ ἐστὶ τῶν ὄντων, βελτίων δὲ καὶ χείρων ἐκάστη λέγεται κατὰ τὸ οἰκείον ἐπιστητόν* (Clarum igitur tria esse genera theoreticarum scientiarum, physicam, mathematicam, theologicam. Melius quidem est theoreticum scientiarum genus (sc. quam practicarum), inter has autem ea, quae ultimo loco dicta est; est enim de nobilissimo eorum, quae sunt, melior

²⁷¹ Met. A 8: 1074 a 36—37.

²⁷² Met. K, 7: 1064 b 1—16.

autem et prior unaquaeque dicitur secundum proprium intelligibile).

Est igitur scientia de Deo universalis non quatenus dii plures esse possint, sed eo quod ea, quae de Deo sciuntur, semper et ab omnibus agnoscī debent neque unquam falsa fuerunt aut futura sunt aut esse poterunt. Ea igitur, quam theologia universalitatem habet, non universalitas praedicabilitatis de multis similibus, sed valoris est.

Eandem universalitatem primis principiis Aristoteles tribuit. Quaerens enim in fine Posteriorum Analyticorum²⁷³ de universalitate eorum principiorum, in id inquit, unde de iis constat, non quod de multis praedicari possint, sed quod nunquam falsa esse possint: universalitas primorum principiorum, quae inquirenda est, in universali valore eorum seu in eo consistit, quod nunquam falsa esse possunt. Atque ad hoc problema universalis valoris seu infallibilis et ubique et ab omnibus agnoscendae veritatis primorum principiorum solvendum experientiam et inductionem necessariam esse dicit:²⁷⁴

ὁῦλον δὲ οὗτι ἡμῖν τὰ πρῶτα ἐπαγωγῇ γνωρίζειν ἀναγκαῖον (Clarum igitur est, nobis prima (sc. principia) inductione innotescere necesse esse).

Neque tantum ad scientiam primorum principiorum, sed ad omnem scientiam experientiam praequiri dicit et hoc loco et initio Metaphysicae²⁷⁵: *ἐκ μὲν οὖν αἰσθήσεως γίνεται μνήμη . . . ἐκ δὲ μνήμης ἐμπειρία . . . ἐκ δ' ἐμπειρίας . . . τέχνης ἀρχὴ καὶ ἐπιστήμης, ἐὰν μὲν περὶ γένεσιν, τέχνης, ἐὰν δὲ περὶ τὸ ὄν, ἐπιστήμης.* (Ex perceptione fit reminiscētia . . . ex reminiscētia experientia . . . ex experientia autem artis initium et scientiae: quodsi circa ortum, artis, quodsi circa ens, scientiae.)

²⁷⁶ *ἀποβαίνει δ' ἐπιστήμη καὶ τέχνη διὰ τῆς ἐμπειρίας τοῖς ἀνθρώποις· ἡ μὲν γὰρ ἐμπειρία τήντην ἐποίησεν.* (Advenit autem scientia et ars per experientiam hominibus; experientia enim artem effecit.)

²⁷³ Anal. post. 2, 19.

²⁷⁴ Anal. post. 2, 19; 100 b 3—4.

²⁷⁵ Anal. post. 2, 19; 100 a 3—9.

²⁷⁶ Met. A, 1: 981 a 2—4.

Ad scientiae rationem non universalitatem praedicabilitatis de multis sed infallibilis veritatis ab omnibus et ubique et semper agnoscendae requiri ex iis etiam patet, quibus declarat, cur de essentia tantum seu forma, non vero de subiecto, quod essentiam habet seu de materia, scientia haberi possit:²⁷⁷ scientia non habetur de eo, quod potest esse et non esse; si enim scientia esset de eo, quod esse et non esse potest, scientia potest ignorantia fieri. De sensibilibus substantiis, quatenus aliquid compositum sunt ex ratione seu essentia et materia — *σύν τῇ ὕλῃ συνειλημένος ὁ λόγος*²⁷⁸ (cum materia comprehensa ratio) — scientia non habetur nec definitio nec demonstratio, non quia singulares sunt, sed quia esse et non esse possunt sive quia corruptibiles sunt:²⁷⁸

„διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῶν οὐσιῶν τῶν αἰσθητῶν τῶν καθ' ἕκαστα οὐδ' ὀρισμὸς οὐτ' ἀπόδειξις ἐστίν, ὅτι ἔχουσιν ὕλην, ἧς ἡ φύσις τοιαύτη ὥστ' ἐνδέχεται καὶ εἶναι καὶ μὴ· εἰὼ φθασιὰ πάντα τὰ καθ' ἕκαστα αὐτῶν. (Propterea etiam substantiarum sensibilium particularium neque definitio neque demonstratio est, quia materiam habent, cuius natura talis est, ut contingat et esse et non, propterea corruptibilia sunt omnia particularia ex iis.)

Non igitur Aristoteles in eo sibi contradicit, quod essentiam rerum semper universalem et nihilominus non extra res particulares esse dicit: universales enim essentias rerum esse intelligit non quatenus eadem essentia de multis praedicari possit, sed quatenus semper et ubique et ab omnibus eodem modo cogitari seu eandem veritatem habere debeant, quo sensu etiam essentia singularis Dei universalis est, quamquam ex Aristotelis doctrina ex conceptu suo singularis est.

2. Obiectio. Aristoteles ideas platonicas subsistentes separatas reiecit, quin fundamentum, quo illa theoria nitebatur, reiceret:²⁸⁰ »Die platonische Hypostasierung der allgemeinen Begriffe hat er (sc. Aristoteles) beseitigt, aber ihrò zwei Voraussetzungen: dass nur das Allgemeine Gegenstand des Wis-

²⁷⁷ Met. Z, 15; 1039 b 20—1040 a 1.

²⁷⁸ Met. Z, 15; 1039 b 21—22.

²⁷⁹ ibid. 27—31.

²⁸⁰ Zeller, l. c. 312—3.

sens sei, und dass die Wahrheit des Wissens mit der Wirklichkeit seines Gegenstandes gleichen Schritt halte, lässt er stehen, wie ist es möglich, beides in widerspruchslloser Weise zu vereinigen?«

Respondetur. Haec contradictio in doctrina Aristotelis non est; nam quod Aristoteles non nisi universale obiectum scientiae esse dicit, non intelligitur de universalitate praedicabilitatis de multis, sed de infallibili veritate semper et ubique et ab omnibus eodem modo agnoscenda, quae universalitas simul cum singularitate eidem essentiae convenire potest. Illud fundamentum, cui Plato suam theoriam superstruxit, Aristoteles retinere potuit, quia non necessario theoria Platonica ei superstruenda erat, sed etiam solutio Aristotelea, distinguendo duplicem illam universalitatem, superstrui poterat. Ex eo enim, quod scientia rebus respondere et necessaria esse debet, Plato concludere poterat scientiam non haberi nisi intuendo id, quod sit necessarium et universale, id quod etiam Aristoteles concluderat. Necessarium autem et universale in rebus esse Plato impossibile simpliciter dicit, Aristoteles impossibile secundum quid, sc. si intelligatur necessarium et universale in existendo, non autem quoad veritatem semper et ubique et ab omnibus agnoscendam. Atque ita respondetur ad illam quaestionem a Zeller supra positam: »... wie ist es möglich, beides in widerspruchslloser Weise zu vereinigen?« Contradictio solvitur distinguendo duplicem illam universalitatem.

Hac igitur distinctione illae difficultates solvuntur, quae ex universalitate et necessitate scientiae contra doctrinam Aristotelis moventur. Distinctione autem inter materiam vel formam ultimam sive totalem et materiam vel formam non ultimam sive partialem illae difficultates solvuntur, quae Aristoteli opponuntur eo, quod materiae vel formae praedicata, quae inter se pugnent, tribuat.

3. Obiectio. Ex Aristotelis doctrina sola forma essentiam rei constituit; nam sola forma definitione rei exprimitur; iamvero aliquae res in ipso conceptu suo materiam continent, id quod Aristoteles ipse

dicit, e. gr.: ἡ οὐσία γάρ ἐστι τὸ εἶδος τὸ ἐνόν. ἐξ οὗ καὶ τῆς ὕλης ἢ σύννοδος λέγεται οὐσία, οἷον ἢ κοιλότης· ἐκ γὰρ ταύτης καὶ τῆς ῥινοῦς σιμῆ ῥίς καὶ ἡ σιμότης ἐστὶ· δις γὰρ ἐν τούτοις ὑπάρξει ἡ ῥίς. ἐν δὲ τῇ συνόλω οὐσίᾳ, οἷον ῥινὶ σιμῆ ἢ Καλλία, ἐνέσται καὶ ἡ ὕλη. (Substantia enim est species, quae inest, ex qua et ex materia coniunctio vocatur substantia, puta concavitas; ex hac enim et ex naso simus nasus et simitas est; bis enim in his erit nasus. In tota autem substantia, puta simo naso aut Callia, inerit etiam materia.)

Respondetur. Ex Aristotelis doctrina sola forma totalis seu quidditas, non autem sola forma partialis, essentiam rei constituit. Nam ad essentiam rei totum et solum id pertinet, quod exprimitur definitione rei; definitur autem essentia tota et sola²⁸¹: ἐστὶν ὁ ὁρισμὸς ὁ τοῦ τι ἦν εἶναι λόγος. (Est definitio quidditatis oratio.) Excluditur a definitione individuum, de quo essentia praedicatur, seu materia totalis, non autem materia partialis. Ita definitio animae alia est ac definitio hominis, quamvis anima sit forma hominis. Homo est animal²⁸²: οἷον ζῶον ὃ τε ἄνθρωπος καὶ ὁ βοῦς. (Animal quoddam est et homo et bos), anima autem non est animal, sed animalis principium²⁸³: ἔστι γὰρ οἷον ἀρχὴ τῶν ζῴων. (Est enim quoddam principium animalium,)

Ad illud igitur, quod a Zeller Aristoteli opponitur:²⁸⁵
 »Eben so wenig sagt er uns, wie die blosse Form das Wesen und die Substanz solcher Dinge sein kann, zu deren Begriff eine bestimmte stoffliche Zusammensetzung gehört«, modo exposito respondetur.

4. Obiectio. Ex Aristotelis doctrina individua eiusdem speciei sola materia differunt. Iam cum materia omni determinatione carere dicatur, omnia individua eiusdem speciei omnia praedicata omnesque determinationes easdem habent, id quod manifesto falsum est.²⁸⁶ »Eben so wenig sagt er uns... , wie der eigenschafts- und bestimmungslose Stoff die individuelle Bestimmtheit der Einzelwesen erzeugen kann, welche sich doch nicht bloss wie verschiedene Abdrücke eines Stempels

²⁸¹ Met. Z, 11; 1037 a 29—33.

²⁸² Met. Z, 5; 1031 a 12.

²⁸³ Categ. 1; 1 a 8.

²⁸⁴ De anima 1, 1; 402 a 6—7.

²⁸⁵ Zeller, l. c. 347.

²⁸⁶ Zeller l. c. 347.

verhalten, sondern sich qualitativ durch bestimmte Eigenschaften unterscheiden.«

Respondetur. Individua non differunt forma totali seu definitione vel essentia sed eadem definitio de Callia et Socrate ceterisque omnibus hominibus praedicatur. Differunt igitur individua eiusdem definitionis vel speciei sive formae totalis, materia, formae totali respondente, sive totali sive ultima, quae qua talis i. e. quatenus ratione a forma totali distinguitur, potentia pura est, quia subiectum est, de quo omnia cetera praedicantur, quod ipsum de nullo alio subiecto praedicatur.²⁸⁷ Quoniam vero, quae in praedicatis essentialibus seu in definitione conveniunt, in praedicatis accidentalibus differre possunt, individua eiusdem speciei inter se differre possunt non tantum materia ultima seu numero, sed etiam aliquibus praedicatis. Quibus positis intelligitur, quomodo materia, tamquam pura potentia, individualitatem eorum individuorum constituere possit, quae inter se non sola ubicatione differunt, sed qualitibus quibusdam determinatis. Ita etiam intelligitur, cur Aristoteles omnia illa praedicata, quae definitione alicuius individui non exprimentur, materiae eiusdem individui adscribat: ratio enim cur de subiecto praedicentur, non in eo posita est, quod subiectum hanc definitionem habet, sed in aliquo alio, sc. in materia, quae in definitione non continetur, i. e. in materia ultima. Ita differentia inter genus masculinum et femininum ab Aristotele materiae adscribitur.²⁸⁸ Intelligi autem materiam ultimam, ex eo patet, quod Aristoteles illam differentiam negat esse specificam atque propterea materiae adscribit, quod in ratione (sc. hominis particularis sive viri sive feminae) non contineatur. Materia hic ea intelligitur, quae opponitur rationi sive quidditati, ergo ultima:²⁸⁹

ἐπειδὴ ἔστι τὸ μὲν λόγος τὸ δ' ὕλη, ὅσαι μὲν ἐν τῷ λόγῳ εἰσὶν ἐναντιότητες εἶδει ποιοῦσι διαφορὰν, ὅσαι δ' ἐν τῷ συνειλημμένῳ τῇ ὕλῃ, οὐ ποιοῦσιν. (Quoniam aliud est ratio aliud materia,

²⁸⁷ Met. Z, 3: 1029 a 21—25.

²⁸⁸ Met. I, 9; 1058 a 29—b 25.

²⁸⁹ ib. a 37—b 3.

quaecumque in ratione sunt contrarietates, speciei faciunt differentiam, quae autem in eo sunt quod materia continetur, non faciunt.)

5. Obiectio. Intelligi nequit, cur non solum materia sed etiam forma ingenerabilis et incorruptibilis sit, generabile autem et corruptibile sit solum compositum ex materia et forma:²⁰⁰ »Nicht unbedenklich ist es endlich, dass das Entstehen und Vergehen nur den Dingen zukommen soll, welche aus Form und Stoff zusammengesetzt sind, nicht der Form oder dem Stoff selbst; denn kann auch der Stoff als solcher nicht entstanden sein, so ist es doch schwer, sich die Formen des Gewordenen ungeworden zu denken, wenn dieselben weder als Ideen für sich existieren, noch auch der Materie ursprünglich anhaften.«

Respondetur. Illa forma, quae ingenerabilis et incorruptibilis dicitur, ab Aristotele intelligitur ultima seu totalis, quae a sua materia non nisi ratione distinguitur. Ita ipse declarat²⁰¹: ἐπεὶ δ' ἡ οὐσία ἑτέρα τὸ τε σύνολον καὶ ὁ λόγος (λέγω δ' οὐτὶ μὲν οὐ·ω·; ἐστὶν οὐσία σὺν τῇ ὕλῃ συνειλημμένος ὁ λόγος, ἢ δ' ὁ λόγος ὄλως), ὅσαι μὲν οὖν οὕτω λέγονται, τούτων μὲν ἔστι φθορά· καὶ γὰρ γένησι· τοῦ δὲ λόγου, οὐκ ἔστιν οὕτως ὥστε φθείρεσθαι· οὐδὲ γὰρ γένησις (οὐ γὰρ γίγνεται τὸ οἰκίαν εἶναι ἀλλὰ τὸ τῆδε τῇ οἰκίαν), ἀλλ' ἄνευ γενέσεως καὶ φθορᾶς εἰσι καὶ οὐκ εἰσὶν· δίδεικται γὰρ οὐθὲς ταῦτα γεννᾶ οὐδὲ ποιεῖ.

Id, quod non fiat, ab Aristotele vocatur λόγος vel τὸ εἶναι e. gr. τὸ οἰκίαν εἶναι, quod opponitur individuo, e. gr. τὸ οἰκ'α εἶναι opponitur τὸ τῆδε τῇ οἰκίαν εἶναι. Dicit Aristoteles: οὐ γὰρ γίγνεται τὸ οἰκίαν εἶναι ἀλλὰ τὸ τῆδε τῇ οἰκ'α — non enim fit esse domus universale (i. e. domus aliqua universalis). Domus autem individualis compositum — σύνολον — est, sc. essentia cum individuo — σὺν τῇ ὕλῃ συνειλημμένος ὁ λόγος. Solum hoc compositum fit et corrumpitur.

Atque simili ratione patet, materiam, quae essentiam continet, neque fieri neque corrumpi. Sicut enim non fit et corrumpitur essentia universalis vel abstracta, sed essentia individui, ita neque individuum sine essentia fit et corrumpitur, sed

²⁰⁰ Zeller I. c. 347—8.

²⁰¹ Met. Z, 15; 1039 b 20—27.

individuum cum determinata essentia: quidquid fit vel corrumpitur, aliquid sit necesse est.

Materia igitur et forma ultima ingenerabilis et incorruptibilis est. Atque ab hac forma ultima Aristoteles distinguit formam physicam et corruptibilem²⁹²: *περὶ δὲ τῆς κατὰ τὸ εἶδος ἀρχῆς, πρότερον μία ἢ πολλαὶ καὶ τίς ἢ τίνες εἰσὶ, δι' ἀκριβείας τῆς πρώτης φιλοσοφίας ἔργον ἐστὶ διορίσαι, ὥστε εἰς ἐκείνον τὸν καιρὸν ἀποκείσθω. περὶ δὲ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν φθαρτῶν εἰδῶν ἐν τοῖς ὑστερον δεικνυμένοις ἐροῦμεν.* Novit igitur Aristoteles εἶδος φυσικὸν καὶ φθαρτὸν.

Ceterum forma etiam et materia physica seu non ultima sive partialis ingenerabilis et incorruptibilis dici potest aliquo sensu, sc. reduplicative considerata, ut superiore inquisitione dictum est.²⁹³

6. Obiectio. Contradictio in eo continetur, quod Aristoteles dicit materiam esse aliquid infinitum et simul principium individuationis:²⁹⁴ »... dass derselbe zugleich das unbestimmte Allgemeine und der Grund der individuellen Bestimmtheit sein soll.«

Respondetur. Contradictio haec non est, si intelligitur principium individuationis materia ultima, seu individuum, quod a forma ultima ratione, non realiter, distinctum est. Forma ultima individuatur eo, quod individuo realiter identificatur.

7. Obiectio. Contradictio in eo quoque continetur, quod materia pura potentia esse simulque agere dicitur:²⁹⁵ »... dass der Stoff Wirkungen hervorbringt, welche sich dem bloß potentiellen unmöglich zutrauen lassen.«

Respondetur. Materia est pura potentia, sc. materia ultima, in quantum ratione a forma distinguitur. Agit autem ultima materia, in quantum realiter identica est cum forma. Potest etiam materia non ultima pura potentia dici, sc. si reduplicative consideratur, ut supra²⁹⁶ dic-

²⁹² Phys. I, 8: 192 a 34—b 2.

²⁹³ Cap. II. art. II. nn. 12—20.

²⁹⁴ Zeller I, c. 348.

²⁹⁵ ib.

²⁹⁶ Cap. II. art. I, nn. 12—17.

tum est; nam id, ex quo aliquid totum compositum est, non est id, cui praedicata compositi tribuuntur.

8. Obiectio. Ex eo etiam patet Aristotelem repugnantem conceptum formae et materiae habere, quod materiam modo substantiam modo non substantiam esse dicit:²⁹⁷ »In der Metaphysik wirft er die Frage auf, in was die Substanz der Dinge denn nun eigentlich zu suchen sei, ob in der Form oder dem Stoff oder dem Ganzen, das aus beiden zusammengesetzt ist. Allein seine Antwort lautet ziemlich unbefriedigend. Er gibt zu, dass der Stoff eigentlich nicht Substanz genannt werden könne. andererseits wagt er ihm aber diesen Namen auch nicht ganz abzuspochen, da er doch die Unterlage alles Seins, das Beharrliche im Wechsel ist; die Auskunft jedoch, dass der Stoff eben in einer anderen Weise Substanz sei als die Form, diese in Wirklichkeit, er nur der Möglichkeit nach, ist sehr unzureichend, denn was sollen wir uns unter einer bloß potentiellen Substanz, einem Anundfürsichseienden, welchem die Wirklichkeit noch fehlt, denken?«

Respondetur. Aristoteles non sub eodem respectu materiam affirmat et negat substantiam esse; sed affirmat materiam esse substantiam, quatenus cum forma constituat illam, quae sensu primario vocetur substantia, sc. individuum, quod solum generari et corrumpi possit, negat autem esse materiam substantiam primario illo sensu intellectam:²⁹⁷

τὸ χωριστὸν καὶ τὸ τὸδε τι ὑπάρχειν δοκεῖ μάλιστα τῇ οὐσίᾳ, διὸ τὸ εἶδος καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν οὐσία δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον τῆς ὕλης. (Separatum et hoc aliquid esse convenire videtur maxime substantiae; quare species et id, quod ex utroque est, substantia potius fuerit quam materia), i. e.:

Quoniam separatum seu completum et hoc determinatum seu definitum ens esse, praecipua praedicata substantiae sunt eaque speciei et toti ex specie et materia composito magis convenire videntur quam soli materiae, species et totum ex specie et materia compositum magis quam sola materia substantia

²⁹⁷ Zeller I. c. 345—6.

²⁹⁸ Met. Z, 3; 1029 a 27—30.

esse videtur. Illa praedicata materiae conveniunt, inquantum realiter identica est cum specie seu forma, id quod de ultima materia valet.

Atque ita etiam patet materiam (sc. ultimam) non esse considerandam tamquam ens, quod per se stet, cui esse desit (ein Anundfürsichseiendes, dem die Wirklichkeit noch fehlt). Materiae ultimae esse non deest, sed omne esse ei convenit, quatenus ultimum subiectum omnium praedicatorum individui est.

Supposita igitur distinctione inter materiam et formam metaphysicam et physicam seu ut totum et ut partem omnes, quae a Zeller contra Aristotelis de forma et materia doctrinam moventur difficultates solvuntur.

Unde patet, quem in Aristotelea de forma et materia doctrina locum accupet distinctio illa inter formam et materiam metaphysicam et physicam seu ut totum et ut partem: unum scilicet e principalibus, ita ut distinctione illa neglecta, obscura facile tota de materia et forma doctrina evadat.

Spero igitur fore, ut haec mea inquisitio: quid Aristoteles de compositione elementorum terrestrium e materia et forma senserit, non omni fructu careat largiente

Deo O. M.

